

**LAUDATO SI' NA PRESEČIŠČU VERE, ZNANOSTI IN ETIKE
– NARAVOVARSTVENO OZADJE IN IZZIVI PAPEŽEVE
OKROŽNICE**

**LAUDATO SI' AT THE INTERSECTION OF RELIGION,
SCIENCE AND ETHICS
– NATURE CONSERVATION ASPECTS AND CHALLENGES
OF THE POPE'S ENCYCLICAL**

Jurij DOBRAVEC

Poročilo

Prejeto/Received: 17. 8. 2016

Sprejeto/Accepted: 21. 9. 2016

Gljučne besede: varstvo narave, Katoliška cerkev, papež Frančišek, Laudato si', etika narave

Key words: nature conservation, the Catholic Church, Pope Francis, Laudato Si', environmental ethic.

IZVLEČEK

Papež Frančišek je leta 2015 izdal za varstvo narave pomemben dokument, okrožnico *Laudato si'* – O skrbi za naš skupni dom. Po zgoščeni predstavitvi nekaterih poudarkov najprej obravnavam zgodovinsko in naravoslovno ozadje nastajanja tega besedila, ob katerem je mogoče razbrati, da je sedanji poglavar Katoliške cerkve v uradni nauk združil naravoslovno znanje o naravi in okolju, etične poglede filozofov in učenje svojih predhodnikov in sodobnikov. Drugi del poskuša povezati nekatere vsebine, ki izhajajo iz novega cerkvenega nauka in so blizu temam sodobnega varstva narave, predvsem pomen dialoga, prizadevanj za skupne vrednote in človekovo notranjo držo v odnosu do narave. V tretjem delu razkrivam vzporednice med povsem biološkimi cikličnimi procesi v naravi in papeževimi konkretnimi predlogi za udejanjanje ekološke spreobrnitve. V zadnjem delu pokažem na izjemen pomen bioloških znanosti za uresničitev papeževe ideje celostne ekologije.

ABSTRACT

In 2015, Pope Francis published an important document for nature conservation, the *Laudato Si'* – On Care For Our Common Home encyclical. The article initially provides a concise presentation of individual emphases and continues with the historic and natural science background of the origin of the text, which allows us to discern that the current leader of the Catholic Church has joined natural science knowledge on nature and the environment, the ethical principles of philosophers and the teachings of his predecessors and contemporaries into an official position. The second part aims at connecting content that is derived from the new teachings of the church and that is close to the subject of modern nature conservation, especially the importance of dialogue, endeavours for common values and man's inner attitude towards nature. The third part uncovers the parallels between the fully biological cyclical processes in nature and the Pope's concrete proposals for realising ecological conversion. The final part showcases the exceptional importance of the biological sciences for the realisation of the Pope's idea of integral ecology.

1. UVOD

V letu 2015 naravovarstveni svet in vsi, ki se tako ali drugače ukvarjamo z naravo in okoljem, nismo mogli spregledati obsežnega dokumenta najvišjega predstavnika Katoliške cerkve, papeža Frančiška, prej argentinskega škofa italijanskih korenin, Jorgeja Marie Bergoglia. Gre za okrožnico s polnim naslovom v slovenskem jeziku Okrožnica o skrbi za naš skupni dom – Hvaljen, moj Gospod – *Laudato si'*. Odkar je leta 1891 takratni papež Leon XIII. izdal prvo družbeno okrožnico *Rerum novarum* (Leon XIII., 1891), ki je govorila o odnosih med delodajalci in delavci, se je zvrstilo več podobnih pisem, s katerimi se papeži odzivajo na aktualno dogajanje v svetu. Poleg nauka, ki izvira iz Svetega pisma in učenja cerkvenih očetov gre – poenostavljeno rečeno – za tretjo vrsto pisane besede, ki vse skupaj sestavljajo nauk Cerkve. Ta, tretja vrsta, je t. i. družbeni nauk, in predstavlja vsebine, ki se ne tičejo transcendentnih zadev vere, ampak predvsem konkretnih odnosov v družbi ne glede na vero ali pripadnost. Dolžnost članov več kot milijardne skupnosti Katoliške cerkve je, da se ravna po nauku svoje Cerkve. Kot prvi so k temu poklicani regionalni voditelji škofij (Turkson, 2016), za njimi pa duhovniki na lokalni ravni in vsi verniki.

Na področju varstva narave nas seveda zanimajo predvsem empirično ugotovljena dejstva in spremembe, ki zaradi človekovih vplivov očitno uničujejo naravno celovitost. Ta dejstva nam odgovarjajo na vprašanje *kaj*. Vzporedno smo zadolženi za odgovor na vprašanje *kako*, kjer se naravovarstveniki sprašujemo glede meril in ukrepov – preventivnih in tudi sanacijskih. Tretja vzporednica predstavlja vprašanje *čemu*, kjer iščemo temelj osebnih in družbenih naravovarstvenih prizadevanj. Stalni in dinamični odgovor na vprašanje *čemu* daje dejavnosti osnovni smisel.

Papež Frančišek s sodelavci svoj pristop k reševanju okoljevarstvenih in naravovarstvenih vprašanj imenuje celostna ekologija. V okrožnici *Laudato si'* jo napove takole: »Glede na to, da je vse tesno prepleteno med seboj in da sedanji problemi zahtevajo pogled, ki upošteva vse vidike svetovne krize, predlagam, da bi se zdaj pomudili pri razmišljanju o različnih sestavinah celostne ekologije, ki seveda zajema posameznika in družbo« (§137)¹. Poglavlje, v katerem predlaga merila in ukrepe, je tudi naslovil *Celostna ekologija (Una ecología integral)*. Ker je okrožnica v jedru naravnana na človekov odnos do narave, konkretno o zaskrbljenosti in skrbi, je špansko razumevanje besede *ekologija* bližje našemu razumevanju pojma *celovito varstvo narave in okolja*.

V tehničnem smislu papež v okrožnici ni povedal veliko novega. Pristopi in načini reševanja, ki jih tu podaja, so večinoma znani že iz predhodnih prizadevanj laične ali cerkvene javnosti. Dodana vrednost okrožnice je – poleg duhovne razsežnosti, ki je tu ne bomo poglobljeno obravnavali – zato predvsem v povezovalnosti dosedanjih ugotovitev in prizadevanj, ki jo kljub formalni avtoriteti papež ne uveljavlja z močjo institucije Cerkve, ampak jo udejanja v

¹ Okrožnica *Laudato si'* je napisana v odstavkih. Sklici nanjo so označeni z znakom § in zaporedno številko odstavka.

svoji osebni ponižnosti, relativno dobrem poznavanju naravoslovja, spoštovanju do bližnjega in do sveta ter v samozavedanju vloge vodje tako velike organizacije predvsem za tretji svet, ki ga okoljski problemi tudi najbolj ogrožajo.

2. VPETOST OKROŽNICE MED CERKEV IN ZNANOST

Papežev *Laudato si'* je doslej najobsežnejši tovrstni dokument Svetega sedeža. Posamezna poglavja so med seboj tematsko relativno dobro ločena, zato obstaja nevarnost, da posamezni bralci predelajo le tiste vsebine, h katerim so osebno nagnjeni. Ni čudno torej, da naravoslovci okrožnico pogosto imenujejo okoljska, družboslovci antropološka, predstavniki Cerkve pa vidijo največji poudarek na dobrodelnem duhu skrbi za revne, kar se v zadnjem obdobju kaže kot najbolj izstopajoča cerkvena dejavnost predvsem na razvitem zahodu. Vendar je za doumevanje bistva potrebno celovito branje.

2.1 NEKAJ POUČENJEV OKROŽNICE

Okrožnica je sestavljena iz nagovora in šestih poglavij.

Prvo poglavje obravnava stanje skupnih dobrin zemlje, vode, raznovrstnih živih bitij in ozračja, kjer izpostavi vse večje težave zaradi klimatskih sprememb. Ugotavlja, da posledice svojih nepremišljenih dejanj vse bolj občuti človek sam, ob tem pa jasno postavi vzporednico z negativnimi družbenimi spremembami. »Človeško in naravno okolje propadata skupaj in propadanju okolja se ne moremo ustrezno upreti, če ne namenimo pozornosti vzrokom, ki so povezani s propadanjem človeka in družbe« (§41). Tu govori predvsem o globalni neenakosti in pogosto neodločnih ukrepih, ki jih uveljavlja svetovna politika.

Drugo poglavje z naslovom *Evangelij stvarjenja* na novo osvetli nekatera svetopisemska besedila, ki na neposredni ali pesniški način govorijo o naravi, živih bitjih, modrosti in človekovem odnosu do ostale narave. Opozori na izkrivljene razlage posameznih stavkov Svetega pisma, po katerih so se zemeljski viri v preteklosti izkoriščali brez mere, in ki so posledica človekovega greha, predvsem pa posledica dejstva, da se je človek samovoljno postavil za izključnega gospodarja sveta. Vendar »ob vztrajanju, da je človek božja podoba, ne smemo pozabiti, da ima vsaka stvaritev svojo nalogo in da ni nobena odveč« (§84).

S tretjim poglavje zareže v korenine krize sedanjega časa, v prevladujočo paradigmo tehnokracije. A se ne vrti okrog nepremišljenega zavračanja tehnike, kot to poznamo pri mnogih sodobnih reševalcih krize, ampak nasprotno, papež hvaležno spodbuja tehnološki napredek in se veseli pridobitev, celo občuduje njihovo lepoto in moč, v kateri človek presega svoje biološke omejitve. Vendar strogo opozarja na pojav, v katerem tehnokracija v povezavi s kratkoročno ekonomijo in politiko človeštvo slepi in vodi v potrošništvo oziroma »praktični relativizem« (§122), ki daje prednost metodi pred bistvom in vsebino. Ob tem ostro nasprotuje

sodobnemu antropocentrizmu, v katerem tehnokracija vidi naravo kot neobčutljivo sestavljanko objektov za izkoriščanje, in ugotavlja, da »človeštvo ni še nikoli imelo tolikšne moči« (§104) in da nam nič ne jamči, da jo bo uporabljalo za dobro. V tem poglavju poudari vrednoto človekovega dela, pri katerem izpostavi človekovo soustvarjalno vlogo v naravi (§124), hkrati pa njegovo dostojanstvo, ki se lahko celovito uresničuje kot »ustvarjalnost, načrtovanje, razvoj sposobnosti, vaja vrednot, komunikacija in češčenje« (§127).

Predlogi rešitev so nakazani v četrtem poglavju, ki nosi naslov *Celostna ekologija*. Izhodišče je dejstvo, da je celotna narava, vključno s človekom, neločljivo povezana in prepletena. Na tej osnovi zaključí, da pravzaprav ne gre za ločene ekonomsko, okoljsko in družbeno krizo, ampak za eno samo. Zgradi idejo o novi kulturi, ki se postavi nasproti vse bolj prevladujoči kulturi odmetavanja, presitosti in potrošništva. Govori o ekologiji, dejansko o *oikos*, o skupnem domu, v katerem so združene okoljske, gospodarske, družbene in kulturne dimenzije človeštva in v katerem se tvorijo odnosi, ki omogočajo trajno sobivanje vseh, vključno šibkih in obrobnih. Večji del poglavja je namenjen t. i. vsakodnevni ekologiji. Kakovost življenja mora biti zagotovljena od primerne stanovanja do ustreznega dela v lastni poklicnosti, s čimer se krepi »občutek pripadnosti« (§151) družbenemu in naravnemu okolju, hkrati pa gradi neločljivo povezan princip skupnih dobrin, ki mora veljati za sočasne in prihodnje generacije.

Še bolj jasne smernice za delovanje vsebuje peto poglavje. S konkretnimi predlogi naslavlja mednarodno javnost, države in lokalno politiko. Na vsaki ravni svetovne ureditve razkriva prednosti pri možnostih načrtovanja in delovanja, hkrati opozarja na določene šibkosti, ki jih je mogoče rešiti na drugih ravneh. Vse deležnike poskuša spodbuditi k premisleku o svoji vlogi, zmožnostih in odgovornem pristopu k reševanju krize. Papež izdatno poudarja dialog med politiko in ekonomijo – predvsem v dobro najšibkejših – ter poglobljeno sodelovanje med znanostmi in verstvi, kjer vsak s svoje strani lahko osvetli pogled na življenje. Le tako bomo lahko odprto presegali omejitve in se približali dejstvu, da je resničnost nad idejo (§201).

S šestim poglavjem se sveti oče v vzgojnem in ekološkem smislu obrača na človeka osebno in človeštvo kot celoto. Nasproti človeku z izpraznjenim srcem, ki »bi rado kupovalo, imelo in uživalo« (§204), postavi nov življenjski slog, nesebični odnos do vsega, kar nas obdaja, novo spoštovanje do življenja. Vse to naj bi dosegli s primernim izobraževanjem in celostno vzgojo, v kateri bi spoznali in občutili lepoto narave in stvarstva. Ker se v svetu »množijo zunanje puščave in so tako na široko opustošene notranje« (§217), nas ekološka kriza spodbuja h globoki notranji spreobrnitvi, ki jo papež imenuje kar »ekološko spreobrnjenje« (§219). Ob razvoju osebnih sposobnosti, ki so nam dane, nas le ekološko spreobrnjenje lahko spodbudi k večji ustvarjalnosti pri reševanju svetovnih problemov, saj s tem sami sebe dajemo na voljo. O univerzalnem bratstvu, v katerem za ljubezen ne pričakujemo povračila, pravi, da izvira iz Boga samega, ki nam je vsem dobrotni oče, mi pa smo po nauku svetega Frančiška med seboj bratje in sestre tudi z bitji (§221), ki so nam zaupana v skrb, in celo s pojavi, ki jim ne moremo gospodovati, na primer vetrom, oblakom in soncem.

2.2 PREDHODNI CERKVENI DOKUMENTI

Okrožnica je bila težko pričakovan dokument. Nikakor pa ni prvi, s katerim se krščanstvo odziva na novo stanje, povezano s človekovim odnosom do narave, naravnih virov in neposrednega človekovega okolja. Papež tako v nagovoru na kratko povzame zgodovino. Posamezne izjave Vatikana glede onesnaževanja zasledimo že v času med obema svetovnima vojnama. Zelo resno zaskrbljenost glede Zemlje in narave, posredno tudi človeka, je v dokumentih Katoliške cerkve zaznati v 50. letih prejšnjega stoletja. Strah pred neustrezno uporabo tehnologije, ki se je takrat silovito razmahnila, je spodbudil okrožnico Mir na zemlji (Janez XXIII., 1963), ki je obravnavala takrat grozečo nevarnost uničenja zaradi krize jedrskega oboroževanja. V duhu teh predhodnih dokumentov sedanji papež že v uvodnih poglavjih *Laudato si'* pod naslovom *Urejenost sveta* omenja čudovitost urejenosti živih bitij in naravnih sil (§2–3), pozneje govori o skupnem dobrem (§55–65, §85) ter predvsem svari pred zlorabo tehnologije in usmerja k celovitim družbenim rešitvam.

Precejšen napredek na področju odnosa cerkve do narave je prinesel II. vatikanski koncil. Škofje delegati z vsega sveta so podprli ideje o »nem in velikem svetu in življenju, o človekovi odgovornosti zanj« (Truhlar, 1967: 100). Zanimivo je, da so te ideje v bistvu temeljile na zamislih duhovnika in paleontologa Teilharda de Chardina, ki je v cerkvenih krogih veljal za oporečnika. Koncil je tako leta 1965 človekovo duhovno povezanost z ostalim stvarstvom opredelili kot povezavo »ne le s stvarjo lastnega telesa, temveč tudi z ostalim snovnim stvarstvom«, in človeka označili »ne kot kip, ki bi mu snovno stvarstvo bilo za podstavek, marveč raste iz njega kot cvet, ki so mu ostale stvari za steblo« (Truhlar, 1967: 136). Z današnjega stališča bi lahko rekli, da so – sicer res v nekoliko romantičnem jeziku – cerkveni očetje prešli od izključno utilitarističnega gledanja na biološko-procesno prisposodbo. S tem so brez odstopanj od Svetega pisma in naukov svetih modrecev postavili nekakšno duhovno vzporednico takrat nastajajočim civilnopравnim naravovarstvenim prizadevanjem.

Zadnja različica Katekizma Katoliške cerkve stvarstvo imenuje *vidni svet*. Naravi priznava intrinzično ali samolastno vrednost: »Vsako ustvarjeno bitje ima svojo lastno dobrot in svojo lastno popolnost« (KKC, 1993: p339)². V naslednjih odstavkih nadaljuje o pomenu raznovrstnosti, soodvisnosti in lepote, hkrati pa človeka razlikuje od drugih stvari, ker mu Bog »zaupa odgovornost, da si jo podvržejo in ji gospodujejo. Bog tako daje ljudem, da so razumni in svobodni vzroki za dopolnjevanje dela stvarjenja, da dovršujejo v stvarstvu harmonijo v svoj blagor in v blagor bližnjih« (KKC, 1993: p307).

Sedanji papež v okrožnici omeni tudi druga neposredna prizadevanja svojih predhodnikov: apostolsko pismo *Octogesima adveniens* papeža Pavla VI. (1971: 416–417) in njegov govor o ekoloških vprašanjih pridelave hrane na konferenci FAO leta 1971 (§5), Janeza Pavla II. in njegov

² V Katekizmu Katoliške cerkve (KKC) se sklicujem na posamezne odstavke, ki so označeni s črko p in zaporedno številko.

odmik od antropocentrizma, ki ga je izražal v mnogih govorih in več dokumentih, povsem jasno pa je v okrožnici *Človekov odrešenik* človekov odnos do narave obžaloval z besedami: »človek mnogokrat ne vidi nobenega drugega pomena tega naravnega okolja kot tistega, ki služi neposredni uporabi in potrošnji« (Janez Pavel II., 1979: 287). Upokojeni papež Benedikt XVI. je citiran predvsem z besedami »degradacija narave«, »človekovo neodgovorno ravnanje« in »samooklicana svoboda«, »prizadeto stvarstvo«, »uničevanje« (§6). Papež Benedikt XVI., prej vplivni profesor Joseph Ratzinger, je na več mestih izražal misli svojega nemškega rojaka Hansa Jonasa in njegove filozofije svarjenja pred hudim koncem, ki ga je videl ob nevarnosti neustrezne in nenadzorovane uporabe tehnike in tehnologije (Jonas, 1993), ter principa odgovornosti, kjer Jonas ontološko utemeljuje, da obstoj kot tak predstavlja temelj za etično obravnavo, spoznanje – oziroma zmožnost spoznanja – pa osnovo za odgovornost (Jonas, 1976; Globokar, 2002).

Osnova za papeževo okrožnico *Laudato si'* pa ni le katoliška. Tako se v uvodnih odstavkih nasloni na precej ostre besede carigrajskega pravoslavnega ekumenskega patriarha Bartolomeja I.: »Ker ljudje uničujejo biotsko raznovrstnost božjega stvarstva, ker ljudje spravljajo v nevarnost zemeljsko skladnost in prispevajo k podnebnim spremembam, kradejo zemlji njene naravne gozdne površine ali uničujejo njena mokrišča; ker ljudje onesnažujejo vode, prst, zrak. Vse to so grehi.« Kajti »zločin proti naravi je zločin proti nam samim in greh proti Bogu« (§8; Chryssavgis, 2012).

2.3 UGOTOVITVE SODOBNE ZNANOSTI

Iz uvodnih poglavij okrožnice *Laudato si'* razberemo, da besedilo izhaja iz znanstveno ugotovljenih težav, ki jih ima človeštvo. Za osnovo svojega moralnega nauka je papež torej vzela prav dejstva, na katerih temelji večina naravovarstvenih in okoljevarstvenih programov na globalni ravni in regionalno. Konkretno se je naslonil na zbrano gradivo, ki ga je obdelal Potsdam-Institut für Klimafolgenforschung pod vodstvom Hansa Joachima Schellnhuberja (2016), predvsem njihov projekt Climate Change and Justice (Edenhofer in sod., 2012), ki so ga izvajali v partnerstvu z Münchenskim Institut für Gesellschaftspolitik, fundacijo Munich Re in Združenjem nemških katoliških škofov za razvojno sodelovanje (MISEREOR) ter regionalnimi partnerji po vsem svetu. Sam papež zapiše, da je »povzel najboljše danes dosegljive izsledke znanstvenega raziskovanja, ki bodo pomagali, da se nas bodo laže dotaknili v globini in nam dali stvarno osnovo za moralno in duhovno pot v prihodnosti« (§15). Naravoslovni del je torej v osnovi prispeval potsdamski klimatološki inštitut, družbeno-ekološki del pa Münchenski inštitut za družbeno politiko. Med prvim poglavjem okrožnice in projektnim poročilom omenjenega projekta ni mogoče spregledati povezave v zaporedju podnaslovov in navajanju posameznih primerov: prva polovica podpoglavij obravnava naravoslovne vsebine, klimo, vodo in biotsko raznovrstnost, druga družbene vsebine, kakovost človeškega življenja, družbeno nepravilnost, šibke odzive in raznovrstnost pristopov.

Neposredno pred pripravo okrožnice je Papeška akademija znanosti (Socii Pontificiae Academiae Scientiarum) organizirala več znanstvenih simpozijev in delavnic, na katerih so

obravnali okoljsko in naravovarstveno problematiko (Raven, 2014; Vatikan, 2014; Vatikan, 2015). Ključni pobudnik vsebin, povezanih z naravo, evolucijo in biotsko pestrostjo, je član akademije, ameriški rastlinski sistematik Peter Hamilton Raven. Na temo varstva narave in okolja so namenska srečanja organizirali tudi drugod po svetu. Morda je najodmevnejša škofovska konferenca Južne Amerike in Karibov maja 2007. Zaključni dokument v odstavkih 83–87 obravnava biotsko pestrost in ekologijo, predvsem pomen amazonskega pragozda in Antarktike, odstavka 125 in 126 govorita o ekologiji in skupnem dobrem, v poglavjih 470–475 pa so zapisani konkretni predlogi za ravnanje (Aparecida, 2007: 41–42, 54–55, 144–146).

Če torej okrožnico pogledamo z vidika empirično ugotovljenih podlag, bomo z nekaj pridržki in resnimi kritikami ugotovili, da okrožnica sloni na temeljih najboljšega naravoslovja, kakršnega trenutno zmoremo, hkrati pa uporabi najboljše vzporednice družbenih dogajanj, ki so jih dognale družboslovne vede. Mnoga dejstva pa kažejo, da je papež pomembne dele okrožnice dejansko napisal sam, kar je tudi potrdil (Francišek, 2015).

3. IZZIVI

Rezultati usmeritev, kakršne podaja *Laudato si'*, gotovo ne bodo takojšnji. Okrožnica ima predvsem dolgotrajni pomen. Zato je treba njen smisel razumeti tudi kot izziv.

Takoj po izidu so se na temo okrožnice pojavili različni komentarji. S strani naravoslovcev izstopajo predvsem vprašanja glede dokazljivosti globalnih sprememb oziroma morebitnega nasedanja populističnim okoljskim aktivistom. Nekateri so opazili nesorazmerno poudarjanje dogajanja v atmosferi, nekoliko nekonsistentnosti pri ustaljenem filozofskem izrazoslovju in redakciji celotnega besedila. Kritični so tudi teologi, ki papežu očitajo preveč sunkovit odmik od ustaljenega cerkvenega razmišljanja oziroma konkretno politično levičarstvo.

Različna mnenja, zelo pogosto izražena v spletnih dnevnikih, predvsem pa ona v dobro branih svetovnih časopisih, npr. *Time*, *National Geographic*, *Science*, *The Economist*, so se v vseh njihovih jezikovnih različicah pogosto osredotočala na določene segmente okrožnice. Zdi se, da je velika večina komentatorjev papeževo besedilo obravnava kot okoljsko ali celo ožje kot klimatsko. Čeprav ne moremo mimo dejstva, da se je izid zgodil le malo pred pariško konferenco o podnebjju decembra 2015, *Laudato si'* načeloma ni okoljska okrožnica. Veliko prej ali celo povsem je to verska, moralna in antropološka, predvsem pa konkretno praktična okrožnica.

Poglobljenih komentarjev je relativno malo. V nadaljevanju bomo zato kot izziv k razmišljanju pogledali nekatere razsežnosti okrožnice, v katerih se vse tri vzporednice varstva narave – naravoslovje, filozofija in uprava – ukvarjajo z vprašanjem *kako*, in so hkrati v prevladujoči miselnosti znotraj Katoliške cerkve precejšnja novost.

3.1 AVTORITETA V DIALOGU

Sedanji papež svojo avtoriteto gradi na kategorično drugačnem principu, kot bi pričakovali od vodje tako velike skupnosti. Kljub kanonski (zakonski) možnosti neposrednega ukaza vsej skupnosti, ki jo vodi, tega ne stori. Ne zanika svoje zmotljivosti. Etiko človeka do narave utemelji na empiričnih znanstvenih ugotovitvah o okolju, čeprav jasno izrazi zavedanje, da znanost ni vsemogočna. Tradicionalne cerkvene modrosti povezuje s sodobnimi družbenimi dogajanjmi. Cerkev ne postavlja nad druge nauke, ampak ga nudi ostalemu svetu v koristno uporabo. Verjame v rešitev, a ne v svojo, tudi ne v kompromisno, ampak v dialoško. Želi prispevati in v svojem zasebnem življenju udejanja svoje zamisli. To so zelo radikalni pristopi, ki smo jih pri njegovih predhodnikih le slutili. Bistvo družbenega sporočila okrožnice *Laudato si'* je, da je reševanje krize – papež trdi, da gre za eno samo krizo, in ne zgolj okoljsko (§119) – nemogoče, če deležniki izključujejo drug drugega, oziroma da je reševanje mogoče le s konvergenco vseh dobro usmerjenih idej in zamisli.

3.2 ODGOVORNOST IN SKRB ZA SKUPNO DOBRO

Podnaslov okrožnice poudarja besedo skrb: o skrbi za naš skupni dom. V besedi skrb gre očitno za dva pomena. Po eni strani za potrebno zaskrbljenost glede dogajanj v naravi. Po drugi strani pa za skrb v smislu aktivnega pristopa k varovanju. Okrožnica *Laudato si'*, ki »se pridružuje družbenemu nauku cerkvenega učiteljstva« (§15), je torej po 50 letih nakazala še izdaten korak naprej od sklepov II. vatikanskega koncila, saj presega tako misel o kipu kot tudi idejo o cvetu stvarstva, presega celo idejo človekove vloge *vodenja* sveta k stvarniku (Truhlar, 1967: 136). Predstojnik papeške komisije za pravičnost in mir, ki je v Vatikanu pristojna za okoljske in naravovarstvene zadeve, kardinal Turkson (2016) je zapisal, da človek ni več upravljavec sveta, ampak njegov skrbnik: »Velika novost okrožnice *Laudato si'* je, da papež Frančišek zagovarja nekaj več kot le upravljanje sveta. Beseda *upravljanje* je v okrožnici uporabljena le dvakrat, beseda *vodenje* le enkrat. Namesto tega papež Frančišek govori o *skrbi*, špansko *cuidar* in *custodiar*. Tudi naslov vsebuje to besedo: *o skrbi za skupni dom, el cuidado de la casa común*, kar v besedilu pogosto ponavlja. Skrb pomensko bistveno presega upravljanje. Dober upravljavec sicer prevzema odgovornost in izpolnjuje dogovorjene obveznosti. Nekdo je zato lahko dober upravljavec, vendar nima čuta povezanosti. V primeru skrbnosti pa smo neposredno vpleteni« (Turkson, 2016). Takšne besede so za cerkvenega dostojanstvenika presenetljive. Morda celo korak dlje od današnjega pravno utemeljenega upravljaljskega varstva narave, saj opredeljujejo neposredno osebno in družbeno odgovornost.

3.3 ETIČNA DRŽA KATOLIŠKEGA HOLIZMA

Celovit pogled na svet je spričo ogromne količine znanja postal praktično nemogoč. Narava pa ostaja ena in v svoji razvojni dinamiki celovita. Zato z razdrobljenim pristopom težko pričakujemo uspešne in trajne rešitve. Dosedanji delni pristopi se dejansko še niso posrečili niti na globalni in še manj na lokalnih ravneh. Papež seveda nima moči združiti vseh

znanj in razmišljanj o naravi in okolju. Prvi korak, ki ga stori, je zato zavedanje potrebe po celovitem pristopu in komunikaciji. Tega papež konkretno uveljavlja, vse pa vabi, naj se mu v teh prizadevanjih pridružimo (§14).

Priznani ameriški naravovarstveni etik Holmes Rolston papeža že zaradi tega prvega koraka označi za holističnega biocentrika (Rolston, 2015: 52). Ocena je morda nekoliko pretirana v smislu holizma in tudi biocentrizma, saj je okrožnica v jedru seveda verska oziroma teocentrična. V zgodovinski perspektivi gre pri sedanjem papežu morda bolj za katoliškost holizma.

Pri katoliški holistični obravnavi človekovega odnosa do narave moramo v *Laudato si'* izpostaviti predvsem dva vidika. Najprej gre vsebinsko za radikalni premik dosedanje načelno dvosmerne etike v (na videz) enosmerno etiko. Če je doslej morala veljala le med pripadniki človeške vrste, kjer vsaj načelno od sočloveka lahko pričakujemo podobno vedenje, je zdaj etika razširjena na druga bitja in celotno naravo, ki pa ne komunicira na »človeški« način. V nadaljevanju pa gre za premik doumevanja razlogov etike, ki je doslej temeljilo na človekovi osebni izkušnji in razumu, odslej pa bo kot podlago etični drži treba uporabiti tudi empirično naravoslovno znanje oziroma vrednotenje, ki izhaja iz tega znanja. Ustrezen odnos do narave zunaj človeka namreč ni mogoč, če te narave ne poznamo in je po najboljših možnostih ne vrednotimo. Spoznavanje in vrednotenje pa nista nič drugega kot temeljni nalogi ekologov – naravovarstvenikov, ki ju bomo v tem smislu obravnavali v zadnjem vsebinskem poglavju.

Ključna celovita rešitev, v katero nas papež z okrožnico privede, je notranji etični premik, razširitev mišljenja, da etika (in morala) ni neka imaginarna akademska norma, ampak dejanska ozaveščenost oziroma notranja človekova drža pri odnosu do zunanjega sveta – naj bo to narava, bližnji ali oddaljeni človek, in to ne glede na to, ali se človeku to povrne v skladu z njegovimi pričakovanji.

3.4 PRESEGANJE ANTROPOCENTRIZMOV IN NEANTROPOCENTRIZMOV

Smeri naravovarstvene in okoljske dejavnosti, tudi etike, ki vrednotijo oziroma narekujejo naša dejanja v odnosu do narave, na zahodu običajno kategoriziramo v dve skupini: antropocentrične in neantropocentrične (Minteer, 2002: 58). Ameriški humanist Lynn White (1966: 1204) je označil »krščanstvo kot najbolj antropocentrično religijo, kar jih je svet doslej videl«. Predvsem za njeno zahodno obliko je trdil, da omogoča sistem znanstvenega in posledično tehnološkega razvoja, v katerem se nihče ne ozira na posledice v naravnem okolju. Akademske zagovori proti Whitu so se na splošno razvili v tri smeri. Prva smer poudarja, da skrb današnjega krščanstva za zemljo temelji na razumevanju nauka Svetega pisma; druga, da je pravičnost pri odnosu do narave tesno povezana z družbeno pravičnostjo; in tretja, da ne gre za antropocentrizem, ampak prej za panenteizem, kar pomeni, da stvarstvo v celoti prežema božji duh (Nagle, 2015: 14). V rahlo poudarjeno agronomsko perspektivo je pisanje Whita postavil Jože Maček (2013: 53–61), ki ameriškega zgodovinarja v mnogih metodoloških

trditvah podpre, očita pa mu ozkost obdelave zgodovinskih virov ter šibko doumevanje dejstva, »da je narava že davno pred pojavom človeka sama od sebe povzročila skoraj vse pojave in procese, ki jih danes štejemo kot škodljive«. Uradne cerkvene institucije se do danes na Whita niso poglobljeno odzvale.

Papež Francišek se do antropocentrizma opredeli zelo jasno. Najprej v poglavju Evangelij stvarstva s primeri utemelji in zaključi, da Sveto pismo ne daje povoda za gospodovalni antropocentrizem, ki mu ne bi bilo mar za druge stvari (§ 68). V naslednjem odstavku svojo trditev podkrepi z naukom iz Katekizma: vsako ustvarjeno bitje ima svojo lastno dobrost in svojo lastno popolnost. /.../ Različne stvari, hotene v njihovi lastni biti, odsevajo vsaka na svoj način žarek neskončne božje modrosti in dobrote. Zaradi tega mora človek spoštovati lastno dobrost vsake stvari, tako da se izogiblje takšnemu neurejenemu uporabljanju stvari (KKC, 1993, p339). Ko z antropološkega vidika obravnava ekološko krizo, s svojim vzornikom Romanom Guardinijem spozna, da je sodobni antropocentrizem, paradoksalno, postavil tehnicistični um nad resničnost, kajti ta človek narave ne doživlja več kot veljavno merilo ali kot osnovni pogoj za življenje. Brezkompromisno gleda nanjo zgolj kot na prostor in snov svojega brezobzirnega delovanja, ne glede na možne posledice (Guardini, 1950: 63; §115).

Kljub zagovoru neantropocentrizma, ki bi ga mnogi lahko razumeli kot zagovor nasprotnih stališč, je papež tudi glede tega jassen: »Izkrivljene osredinjenosti človeka na samega sebe ne sme zamenjati 'biocentrizem', saj bi to pripeljalo do novega neravnovesja, kar težav ne le ne bi rešilo, temveč bi dodalo nove« (§118). Zato nas usmeri v antropološko vzporednico: »ne smemo se slepiti, da bomo spremenili svoj odnos do narave, ne da bi izboljšali temeljna razmerja med ljudmi«.

4. NARAVNE SMERNICE ZA EKOLOŠKO SPREOBRNITEV

Ob izzivih, ki imajo bolj splošen in načelen značaj, nekatere smo na kratko pregledali v prejšnjem poglavju, papež nekaj potrebnih smernic tudi konkretizira. Seveda v enem samem dokumentu ni mogoče zaobjeti vseh razsežnosti možnih rešitev, zato se papež smiselno omeji na tiste, ki so najtesneje povezane z vero in s krščanskim naukom. Ključna rešitev, ki jo predlaga, je t. i. »ekološka spreobrnitev«, torej preusmeritev iz smeri napačnega ravnanja v smer ustrežnejšega ravnanja. Iz besedila je razvidno, da to radikalno spremembo razume tudi v verskem smislu, saj je neprimeren odnos do narave v smislu izkoriščanja in nebrzdanega gospodovanja odslej za vernike greh (§8).

Zanimivo pri okrožnici je, da papež ne govori le o cilju usmeritve, ampak tudi o poti, po kateri naj človek te cilje doseže. Pri tem velja opozoriti, da so dejanja oziroma procesi na tej poti dejansko tesno povezani z naravnimi procesi. Ne gre torej za nič posebno novega in nič posebno duhovnega, kar bi morda od verskega voditelja pričakovali, ampak za zelo konkretno vrnitev človeka v krogotoke naravnih procesov. Predstavili bomo dva ukrepa, in sicer uvajanje kulture neodmetavanja in vključevanje oziroma ozaveščanje naravnih ritmov v človekov vsakdan.

4.1 KULTURA NEODMETAVANJA

Narava ničesar ne zavrže. Snovi in energija stalno krožijo. Vsako kopičenje sicer lahko povzroči določeno nihanje, a narava ima mehanizme, ki zadeve dinamično uravnotežijo.

Recikliranje je zelo popularna beseda na področju varstva okolja. Načelno gre za posnemanje narave in v mnogih primerih zna človek posamezne skupine svojih odpadkov dobro vračati v (naravne) procese. Žal v več primerih ni tako, saj pride do povečevanja metod in tehnicizma, v katerem uspeh merimo glede na uspeh naših metod dela znotraj paradigme, in ne glede na dejanske pozitivne rezultate v naravi. Podjetjem, ki se ukvarjajo z odpadki, seveda ni v ekonomskem interesu, da bi se količina odpadkov zmanjševala.

Pri usmerjanju v kulturo (ne)odmetavanja papež stopi korak naprej oziroma v nekoliko drugo smer. Ne govori namreč le o odpadkih, ampak izrecno izpostavi tudi uporabne reči, ki jih odvržemo zaradi prestiža ali presitosti. Na tem mestu povezuje družbene probleme globalne nepravilnosti razdelitve in menjave dobrin, ki so hkrati vzrok in posledica revščine v tretjem svetu.

Vemo, da marsikatero dobroto sodobne civilizacije odmetavamo povsem zakonito zaradi kratkovidnih gospodarskih razlogov interesnih skupin. Na primer javna razsvetljava na krajih in v času, ko tam ni nikogar. Ali prisvajanje hrane, ki je ne moremo pojesti, ali dobrin, ki jih sploh ne potrebujemo in nas celo ovirajo v življenju. Etično gledano se torej marsikaj, kar je v preteklosti veljalo za dobro, zdaj kaže kot slabo. Nepotrebna javna razsvetljava je tu res dober primer in današnja predvsem zahodno usmerjena družba nudi obilo možnosti, da te ekološke in hkrati ekonomske absurde enostavno spregledamo. Če drugače ne, pod krinko domnevne varnosti. Okrožnica o teh vsebinah govori v uvodu, podrobneje pa v odstavkih §23, §27 in §43.

4.2 NARAVNI RITMI

Reševanje okoljske krize pogosto prelagamo na odgovorne in pristojne oziroma na zakonodajo. Take besede pogosto slišimo v kritičnih medijih in pri vsakodnevnih razpravah o okolju. Vsekakor so družbeni instrumenti zelo pomembni, zato jim okrožnica namenja precej pozornosti. Celo svari pred individualističnimi pristopi – pa naj bodo ti še tako dobri, saj je družbeno krizo mogoče reševati le na družbeni ravni (§219).

Vendar nam za konkretizacijo osebne spreobrnitve, ki je osnova za družbene spremembe, papež predlaga preprosta in konkretna dejanja, ki na videz niso povezana z naravo, niti ne kažejo možnih neposrednih učinkov na čistost okolja. Na prvi pogled se zdi, da gre pri predlogih o zahvalni molitvi ob vsakokratnem prehranjevanju, praznovanju nedelje, zakramentih ali dnevih skrbi za stvarstvo za družbene navade krščanskega zahoda oziroma praktičnih vernikov. To ne drži. Očitno je namreč, da ti predlogi namerno ali nenamerno koreninijo v naravnih procesih, ki imajo s pravili določene kulture ali religije morda le davno zgodovinsko povezavo. Že v besedilu okrožnice celo zasledimo družbeno in versko univerzalnost, saj navaja, da gre za ritmično ponavljanje dejanj, ki nas po zgledu vzhodnih verstev usmerja v povezovanje stvarstva: »ko se želimo srečati z Bogom, ne bežimo pred svetom ne pred naravo« (§235).

Za vajo v zmernosti pri porabi dobrin tako poziva posameznika k drži, ki je tesno povezana z dnevnimi ritmi živih bitij, s prehranjevanjem. V biologiji je znano, da je že fiziologija enoceličnih organizmov uravnana na osnovi letne, lunine in dnevne dinamike. Ve se tudi, da pri tem ne gre za sprotne prilagoditve, ampak se v organizmih zasnujejo biološke ure, ki delujejo tudi dolgo časa po tem, ko zunanji dražljaj odneha. Ti in podobni pojavi so povezani z delovanjem notranjih organov, cikličnostjo izločanja žlez, spremembami koncentracij hormonov in podobno.

Z umiritvijo – v krščanski praksi gre za zahvalno molitev pred in po jedi – dejansko ozaveščamo svojo povezanost z bitji, ki so vključena v prehranski splet, ki mu pripadamo. Papež je to izrazil z besedami, da obnovitev te dragocene navade »krepi hvaležnost za darove stvarstva, je spoštljiv poklon tistim, ki te dobrine s svojim delom pridelujejo, in v nas utrjuje solidarnost z najpotrebnejšimi« (§227). Kratka umiritev ob prehranjevanju po mnenju mnogih strokovnjakov blagodejno vpliva na samo prebavo, zato je spodbuda enako koristna za neverne kot za verne, v naravovarstvenem smislu pa gotovo prispeva k stalnemu ozaveščanju o vpetosti človeka v naravne procese.

Papež poleg rednih ritmov, pri katerih prav lahko najdemo vzporednice v naravi, kot vadbeno orodje k notranji ekološki spreobrnitvi predlaga tudi tedensko spoštovanje nedelje in letno praznovanje vsaj enega spominskega dneva. Težišče, ki ga je zaznati iz predlogov za pristop k ekološki spreobrnitvi, je torej jasno. Papež ne vidi spreobrnitve kot čudežnega dogodka, ampak razmišlja procesno: vsako spremembo je mogoče – tako, kot to opazimo v naravi – doseči po nekem postopku, po zaporedju dejanj, ki so najučinkovitejša takrat, kadar potekajo vzporedno z že utečenimi biološkimi ritmi.

5. NALOGE ZA NARAVOSLOVCE

Iz papeževe okrožnice je razvidno, da nova etika potrebuje naravoslovje, predvsem ekologijo kot biološko znanost. Nekdo namreč mora utemeljiti, zakaj je neka rastlinska ali živalska vrsta oziroma nek naravni proces sam po sebi dober za ekosistem ali za človeka. In po drugi strani, zakaj nekatera človekova dejanja – čeprav se zdijo ali so se zdela donedavnega dobra – niso dobra za posamezne vrste, biome ali življenje kot takšno. Papež znanstvenike, ki se ukvarjajo z naravo, zelo jasno spodbuja k izdatnim prizadevanjem.

5.1 RAZISKAVE: ANALIZA IN SINTEZA

Iz uvodnih poglavij okrožnice bi lahko sklepali, da je papež v okrožnici znanosti zgolj »dopustil«, da s svojim ustaljenim jezikom in s svojimi racionalnimi in empiričnimi pristopi pokaže na problem. A ni tako. Raziskovalce namreč konkretno nagovarja k poglobljeni analitiki: »Večji pomen bo treba dati raziskavam, ki imajo za cilj celovito razumevanje delovanja ekosistemov, hkrati pa analitsko ugotavljajo različne spremenljivke, ki so povezane z velikimi spremembami v okolju.« Vendar takoj v naslednjem stavku nadaljuje o nujnosti celovitega pristopa na podlagi zadovoljive sinteze: »Ker smo vsa bitja medsebojno povezana in soodvisna, je treba vsako obravnavati z naklonjenostjo in občudovanjem« (§42). S tem raziskovalce tudi opozarja, da so sami ljudje in da so del te iste narave.

Energično pa zavrača ozkost tehnološko-ekonomskega vzorca razvoja (§103–106), s čimer morda daje znanosti celo dodatno svobodo oziroma jo vsebinsko prestavi v čase, ko še ni bila odvisna od dnevne politike in interesov korporacij. Na več mestih opozarja na stranpoti in zlorabe, ki jih pri raziskavah ali uporabi rezultatov raziskovanj ni malo (§57, §130–136, §183).

5.2 VZGOJA

Drugo področje, ki je v primeru etike narave – tudi takšne, kot jo predlaga papež – tesno povezano z raziskovalno dejavnostjo, je področje vzgoje in izobraževanja. Papež se tu obrača na zelo širok krog ljudi, saj le v celovitem pristopu k splošni (pre)vzgoji vidi ustrezne rešitve. S konkretnimi predlogi spreobrnitve nagovarja javne strukture od vrha do tal.

In ker gre pri tem za ekološko spreobrnitev, si vzgoje za ta dejanja ni mogoče predstavljati brez stalnega utemeljevanja, predvsem znanstvenega. Ekologi in ekologija imamo pri ozaveščanju, izobraževanju in vzgoji zato izjemen potencial in nujno vlogo, ki jo bomo morali prevzeti. V nasprotnem primeru obstaja velika nevarnost, da znanstvene utemeljitve ostanejo v akademskih člankih, pedagogi še naprej učijo že davno presežene vsebine, laično javnost pa prevzamejo populistične »ekologije«.

5.3 ETIZACIJA EKOLOGIJE

Eduard Wilson je v svojem znanem univerzitetnem učbeniku sociobiologije uvedel besedno zvezo *biologizacija etike* (Wilson, 1975: 27). To naj bi pomenilo, da za človeška etična dejanja obstaja biološki razlog, konkretno neko vedenje, ki se je razvilo v času evolucije in je sledljivo že pri živalih na t. i. nižji evolucijski stopnji. Wilsonu so sicer mnogi oporekali, da promovira mehanicistično biologijo. In če v papeževi okrožnici gledamo analitski del, se nam bo lahko zdelo, da gre za uresničevanje biologizacije etike. Tudi papež namreč išče utemeljitve za novo etiko v naravoslovju, za etiko življenja seveda v biologiji.

Doslej je biologija kot celota, tudi ekologija, etiko vključevala pretežno z *metodološkega* vidika. Znanost je sicer vsebinsko načelno svobodna, ker je človekova misel svobodna. Raziskovalec se mora etično omejevati le pri metodah obravnave svojih objektov. Etične komisije so tako doslej v zvezi z drugimi bitji pretežno obravnavale vprašanja, *kako* sme raziskovalec neko laboratorijsko žival vključevati v svoj raziskovalni proces. Tako so razmišljali tudi znanstveniki: do kakšne mere cilj upravičuje metodo. Tudi naravovarstveniki, večina je biologov, ki naj bi kot poznavalci naravnih procesov vedeli, kaj je prav in kaj ne, so se pri človekovem odnosu do narave pogosto ustavljali le pri metodah dela. Vendar očitno brez posebnega zunanega oziroma objektivnega uspeha. Povedano v vsakdanjem jeziku: kljub mnogim prizadevanjem varstva narave se stanje v naravi stalno slabša. Očitno obstaja potreba, da se v vsebine naravoslovja in varstva narave vnese več etike, torej da se biologija predvsem *vsebinsko* etizira.

Po drugi strani so se doslej z etiko ukvarjali humanisti, pretežno filozofi, ki so jo utemeljevali s človeškim razmišljanjem in intuicijo. Za odnose znotraj človeške vrste je to zadostovalo.

Pri človekovem odnosu do narave pa se pojavijo povsem nove razmere. Udeleženci etičnega odnosa so namreč – v filozofskem jeziku – kategorično različni.

Okrožnica zato znanost in varstvo narave na nek način poziva, naj metodološke razloge za etično ravnanje nadgradi z vsebinsko etično obravnavo. Humanizem, filozofija, etika, vera – vsi ti družbeni fenomeni človeštva namreč pri obravnavi človekovega odnosa do narave potrebujejo temeljno vsebino, to pa je znanje o naravi. In to ne le analitsko preštevanje števila posameznih vrst ali akademsko razmišljanje, ampak predvsem sintetično poznavanje naravnega dogajanja v prostoru in času. Brez tega znanja sta vsako vrednotenje in vsaka etika jalova. To je izjemno pomembna naloga, ki jo papež skozi okrožnico postavlja kot izziv naravoslovju in filozofiji.

6. SKLEP: MED ZNANOSTJO, VERO IN PRAKTIČNIM ŽIVLJENJEM

V času krize in njenega reševanja je zelo privlačno govoriti o grozeči naravi in neobvladljivosti človeka. Propaganda razcepljenosti med naravo in človekom v zahodnem svetu omogoča celo dober posel in tudi zasluzke. Prav lahko je govoriti o ugotovitvah znanosti, ki po nekaterih modelih napovedujejo zelo klavrn konec planeta, edinega, za katerega zanesljivo vemo, da se na njem razvija in vzdržuje življenje. V lepo zlikani obleki in klimatiziranih konferenčnih dvoranih je tudi relativno varno razpravljati o revščini in migracijah celih ljudstev, ne glede na dejstvo, da so konkretni reveži tudi naši sosedje. Nenazadnje je relativno preprosto politikom na globalni ravni podpisovati različne okoljske sporazume, ki v sistemu demokracije zahodnega tipa očitno ne morejo uspešno seči prek mandatnih obdobj posameznih političnih struj oziroma prek dobro organiziranega promocijskega stroja.

Papež ubere drugačno pot, lahko bi rekli, v dialogu in v odnosu. Odnosi so bistvo dogajanja med globalnim severom in globalnim jugom. Odnosi, in ne računica, so bistvo politike na globalni ali lokalni ravni, predvsem pa bistvo našega dojemanja sveta. Za dialoški odnos je na vsaki strani potrebna notranja drža, ki je odprta navzven. Podobno deluje narava, v kateri ekologi jasno razpoznavamo odprte sisteme.

Papež ne trdi in ne uzakonja svojega avtoritarnega prav, ampak poziva h komunikaciji na vseh ravneh. Izdatno se obrača na posameznika, kot smo videli, z zelo preprostimi vsakodnevnimi »vajami«, ki bi jim lahko rekli samoosveščanje. Težko je pričakovati, da bo večina njegova vabila hitro vzela resno in takoj v praksi izvajala. Nevarno je celo, da bi posamezni navdušenci s svojim imperativom mučili in prizadeli sebe in svoje bližnje, vključno naravo. To bi bilo zelo verjetno neproduktivno.

Za kakovostno spremembo človekovega odnosa do narave je torej tudi po papeževih besedah potreben celovit pristop, ki temelji na stalnem spoznavanju, kaj je ekološko bolj sprejemljivo. Za dejanja, ki naj sledijo temu in nas bodo pripeljala v kakovostnejše sožitje z naravo, pa sta potrebna predvsem pogum za relativno malo odpovedi in volja za izvajanje drobnih vsakodnevnih dejanj, s katerimi človek z naravo vzpostavlja stalni dialog.

7. SUMMARY

In 2015, Pope Francis published an important document for nature conservation, the *Laudato Si'* – On Care For Our Common Home encyclical. With it he combined decades of endeavours of his predecessors regarding man's attitude to creation or nature and included them in the official teachings of the Catholic Church.

The Pope and his advisers have combined the issues of nature conservation into a comprehensive view and directions that he calls integral ecology or *Una ecología integral*. The analytical part, which in terms of nature and social sciences greatly follows the Climate Change and Justice project (the Potsdam Institute for Climate Impact Research), is followed by a synthesis and concrete directions. In technical sense, the encyclical does not provide a lot of new information. The added value therefore mostly lies in connecting facts and approaches.

The encyclical is of long-term importance. Its meaning therefore also has to be regarded as a challenge. The comments following its publication have shown that even the lay world is not indifferent to the Pope's words. Even though we cannot ignore the fact that it was published shortly before the start of the Paris Climate Change Conference in December 2015, *Laudato Si'* is in principle not an environmental encyclical but mostly a religious, moral and anthropological or a very practical document. As a challenge, individual aspects of the encyclical are discussed, those which are a relative novelty within the Catholic Church in terms of its prevailing mindset.

Authority in dialogue. The current Pope builds his authority following a different principle than we might expect from the leader of such a large community. He does not deny his fallibility. He bases human ethics towards nature on empirical scientific findings on the environment, even though he clearly expresses the awareness that science is not omnipotent. Church teachings are not positioned above other teachings but offered to the world for use. He believes in a solution, not his own or a compromise, but a solution brought by a dialogue.

Responsibility and care for the common good. The word care hides two meanings. First, this is caring for what is happening in nature, and then caring in the sense of an active approach to nature conservation. It is a major novelty that Pope Francis goes beyond the idea of man's task to steward the world. Instead, he speaks of *care*. Even the title contains this word: *On Care For Our Common Home, el Cuidado de la casa común*. Care significantly exceeds stewardship. A steward is independent, while a custodian also feels connected and directly involved.

The ethical attitude of Catholic holism. As nature is comprehensive in its development dynamics and man's scientific thoughts are increasingly fragmented and incomplete, this cannot lead to solutions. The American environmental ethicist Holmest Rosten called the Pope a biocentric holist. As regards the Catholic holism in *Laudato Si'*, two aspects are emphasised: First, this is a radical shift from previously inherently reciprocal ethics to (seemingly) non-reciprocal ethics. This means that if ethics were previously in force only among humans, where we at least

in principle expect our fellow man to act with similar morals, ethics has now expanded to other living beings that do not communicate in the »human« manner. Secondly, we have a shift in the understanding of the reason of ethics, which was previously based on man's personal experience and reason, while now the basis for an ethical attitude also has to come from natural science knowledge or values that derive from ecological knowledge. Ethics are no longer an imaginary academic standard but actual awareness of or man's inner attitude towards the external.

Transcending anthropocentrism and non-anthropocentrism. In 1967, Lynn White called Christianity the most anthropocentric religion the world has seen. At the time, the academic world split into two camps. Official ecclesiastic institutions have not yet provided an in-depth response. Pope Francis takes a very clear stand: »The Bible has no place for a tyrannical anthropocentrism and each creature possesses its own particular goodness and perfection«. He also clearly warns of the dangers of biocentrism that ignores human distress.

A non-throwaway culture. Nature throws nothing away. Matter and energy continually circulate. The Pope does not speak only of waste but explicitly emphasises useful things that are thrown away due to prestige or excessiveness. He connects the social issues of global injustice in the distribution and exchange of goods, which is both the cause and the consequence of third world poverty. Unnecessary public lighting under the guise of pedestrian security is just one of numerous examples of ecological and economic absurdities, which are quickly overlooked in our consumer mindset.

Natural rhythms. In his guidelines, the Pope does not speak only of the direction but also the path. He proposes simple and concrete actions. At first glance, it might seem that he is talking about the social habits of practising believers. However, this is not the case. These proposals intentionally or unintentionally take root in natural processes that may have only an ancient historic connection with the rules of a culture. When we give thanks to God before and after meals and observe Sunday rest, we raise our awareness of being connected with other beings that are part of the food chain and of other activity in nature. The Pope does not see conversion as a miraculous event but thinks in terms of processes: every change, just as in nature, can be achieved by repeating actions that run parallel to biological rhythms.

Tasks for natural scientists. A new ethics needs natural sciences, especially ecology as a biological science. Someone has to assess and justify why a plant or animal species or a natural process is good in itself, for the ecosystem and man. Also, on the other hand, why some of man's actions, even though they might seem or have not long ago seemed good, are not good for individual species, biomes or life as such. The Pope clearly encourages natural scientists to engage in additional endeavours that should not include only analysis but mostly synthesis. As regards the raising of awareness, educating and training, ecologists and ecology play an exceptional part that we will have to assume before we are flooded by populist »ecologies«.

The Pope's Laudato Si' encourages the (re)establishing of relationships and dialogue. Relationships and not calculation are the essence of politics at a global and local level and

above all the essence of our comprehension of the world. In order to establish dialogue, both sides need an internal attitude that is open to the outside. Nature works similarly with open systems that are recognised by ecologists. The prerequisite condition for achieving such an attitude towards nature and the world is the continuous process of recognising what is ecologically more comprehensive. Above all, we require constant courage that just a little bit of sacrifice can lead to ecological dialogue or coexistence.

8. VIRI

1. **Izhodišče:** Papež Frančišek (2015): Hvaljen, moj Gospod. Laudato si'. Okrožnica o skrbi za skupni dom. Družina. Ljubljana. 168 str.
2. Aparecida (2007): General Conference of the Bishops of Latin America and the Caribbean. Concluding Document Aparecida. Str. 13-31.
3. Chryssavgis, J. (2012): On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew. Bronx, New York.
4. Edenhofer, O. (ur.), (souredniki) J. Wallacher, H. Lotze-Campen, M. Reder, B. Knopf, J. Müller (2012): Climate Change, Justice and Sustainability Linking Climate and Development Policy. Springer.
5. Frančišek, papež (2015): Press conference of His Holiness Pope Francis onboard the flight from Colombo to Manila, 15. 1. 2015. Internet: https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/january/documents/papa-francesco_20150115_srilanka-filippine-incontro-giornalisti.html [17. 8. 2016].
6. Globokar, R. (2002): Verantwortung für alles, was lebt. Von Albert Schweitzer und Hans Jonas zu einer theologischen Ethik des Lebens. Editrice pontificia Universita Gregoriana. Roma.
7. Guardini, R. (1950): Das Ende der Neuzeit. Erste Auflage. Hess Verlag Basel.
8. Janez Pavel II., papež (1979): Okrožnica Človekov Odrešenik (Redemptor hominis). Cerkevni dokumenti 2. Ljubljana.
9. Janez XXIII., papež (1963): Pacem in terris; Vatikan, 11. 4. 1963. Internet: http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html [17. 8. 2016] Slovenski prevod: Mir na zemlji – Okrožnica Janeza XXIII o miru med vsemi narodi. Tipografia Poliglotta Vaticana (1964).
10. Jonas, H. (1979): Das Prinzip Verantwortung : Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation. Insel. Frankfurt am Main.
11. Jonas, H. (1993): Dem bösem Ende näher. Suhrkamp Verlag. Frankfurt.
12. KKC – Katekizem katoliške cerkve (1993). Slovenska škofovska konferenca. Rim, Ljubljana.

13. Leon XIII., papež (1891): *Rerum novarum* – Okrožnica o kapitalu in delu. Libreria Editrice Vaticana. 1891. Internet: http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html [17. 8. 2016].
14. Maček, J. (2013): Ali je judovsko-krščansko izročilo krivo za sedanjo ekološko krizo? Tretji dan 5-6: 53-61. Društvo SKAM – Skupnost katoliške mladine. Ljubljana.
15. Minter, B. A. (2009): Anthropocentrism. V: Baird Callicott J., R. Frodeman (ur.): *Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy*. Gale.
16. Nagle, J. C. (2015): Pope Francis, Environmental Anthropologist. Regent University Law Review 7. Notre Dame Legal Studies Paper.
17. Pavel VI., papež (1971): Apostolsko pismo Ob 80-letnici (Octogesima adveniens). Slovenski prevod: (1972) *Acta Apostolicae Sedis* 63. Ljubljana.
18. Raven, P. H. (2010): *Global Climate Change and Biodiversity*. Extra Series 35. Vatican City.
19. Rolston, H. (2015): An Ecological Pope Challenges the Anthropocene Epoch. V: J. B. Cobb, Jr., I. Castuera: *For Our Common Home: Process-Relational Responses to Laudato si'*. Process Century Press. Anoka, MN. Str. 52–57.
20. Schellnhuber, H. J. (2016): *Common Ground - The Papal Encyclical, Science and the Protection of Planet Earth*. Potsdam Institute for Climate Impact Research. Germany. Internet: www.pik-potsdam.de [17. 2. 2016].
21. Truhlar, V. K. (1967): *Pokoncilski katoliški etos*. Mohorjeva družba. Celje.
22. Turkson, P. (2016): *Catholicism and the Environment: Reflections on Laudato si'*. Govor na konferenci. Lizbona. 22. 1. 2016. Internet: <http://www.news.va/en/news/cardinal-turkson-bishops-should-promote-laudato-si> [17. 8. 2016]. Slovenski prevod: <http://noemis.jarina.org/turkson2016a.pdf>.
23. Vatikan (2014): *Sustainable Humanity, Sustainable Nature – Our Responsibility*. Str. 2–6.
24. Vatikan (2015): *Evolving Concepts of Nature*. Acta 23. Internet: <http://www.casinapioiv.va> [17. 8. 2016].
25. White, L. Jr. (1967): The Historical Roots of Our Ecological Crisis. *Science*, New Series 155(3767): 1203–1207.
26. Wilson, E. O. (1975): *Sociobiology: The New Synthesis*. Harvard University Press. Cambridge, MA.